

Když se dítě do školy netěší. Proč je dobré klima ve škole klíčem k úspěchu žáků?

2.5.2025 - Patricie Martinů | EDUin

Tisíce dětí po celé republice právě absolvovaly zápisy do prvních tříd. Rodiče při výběru školy často zvažují kritéria, která jim připadají nejdůležitější - například lokalitu školy nebo její pověst. Nejsou to však zdaleka jediné faktory, které by měli brát v úvahu. Velký vliv na to, jak se dítěti ve škole bude dařit a jak se v ní bude cítit, má také atmosféra školy, vztahy a celkové klima, které ve škole panuje.

To potvrzuje i Karel Pospíšil, který v dubnu se synem absolvoval tři zápisy do první třídy.

„Protože jsme na naši spádovou školu neslyšeli příliš dobré ohlasy, podali jsme raději přihlášku i do dvou nespádových. Obě nás okamžitě nadchly příjemným prostředím, barvami, vystavenými výrobky dětí na chodbách. I učitelé působili vstřícně a přátelsky. Pak jsme ale přišli na zápis do spádové školy. A na mě okamžitě dolehla nepříjemná atmosféra. Učitelé byli odtaziti, nepříteli vlídní. A i když to nedokážu přesně popsat, ani jako dospělý jsem se tam necítil dobře,“ popsal svou zkušenost pro EDUin.

Podle nedávné publikace České školní inspekce (ČŠI) k tématu postojů žáků ke škole jsou právě kvalitní vztahy a příznivé klima ve škole zásadní nejen pro prevenci školní neúspěšnosti, ale i kvůli předcházení rizikovému chování, jako jsou vysoké absence, předčasné odchody ze vzdělávání nebo různé formy šikany a diskriminace.

Silná role učitele i spolužáků

Závěry ČŠI se nijak neliší od jiných výsledků zahraničních studií. Opakovaně na to upozorňuje i mezinárodní šetření PISA (naposledy v roce 2018 a 2022), že kvalita vztahů mezi žáky a učiteli souvisí s tím, jak se dětem ve škole daří. Žáci, kteří cítí od učitelů podporu, mají menší obavy z matematiky, dosahují lepších výsledků, vykazují vyšší úroveň sociálních dovedností a také mají ambicióznější představy o své budoucí kariéře. Kvalitní vztah s učitelem navíc funguje jako významný ochranný faktor pro děti, které se s prostředím školy hůře sžívají.

Bohužel však čeští žáci hodnotí vztahy se svými učiteli nejméně příznivě ze zemí EU a OECD. Dokonce podíl českých žáků, kteří mají pocit, že si jich jejich učitelé váží, je v posledním šetření PISA 2022 ze všech sledovaných zemí nejnižší. Česko navíc dlouhodobě patří mezi země s nejnižší sounáležitostí žáků se školou (38. místo z 41 zemí EU a OECD). Potvrzují to i data z mezinárodní studie o zdraví a životním stylu školáků HBSC (Health Behaviour in School-aged Children), která identifikuje, že se do školy skutečně těší pouze 9 % českých dětí. Až 21 % tuzemských žáků se cítí ve škole osaměle a 28 % má pocit, že do ní nepatří. Je to tedy rozhodně aspekt, ve kterém máme co dohánět.

V klimatu školy hrají velkou roli i postoje a přesvědčení učitelů. Jak ukázalo šetření Jany Strakové, Jaroslavy Simonové a Davida Gregera z roku 2018, právě takzvaný akademický optimismus učitelů (*čímž rozumíme víru ve schopnosti žáků, důvěru ve spolupráci s rodiči a ochotu vytvářet podnětné prostředí, pozn. red.*) má zásadní dopad na to, jak se učitelé k dětem chovají, jak je podporují a jak nastavují očekávání. Akademický optimismus předpokládá, že důraz na studijní výsledky klade škola i učitel u všech žáků, nejen u těch, kteří jsou považováni za nadané, a všem žákům poskytne potřebnou podporu, aby jich mohli dosáhnout.

To je pro dobrý pocit dítěte ve třídě i pro jeho výsledky důležité. Pokud žáci cítí, že se o ně učitel zajímá a poskytuje jim podporu a prostor pro vyjádření svých názorů, vykazují podle výzkumů větší zájem a motivaci ke studiu. Autoři šetření při srovnání českých učitelů s jejich zahraničními kolegy dochází k závěru, že „čeští učitelé mají relativně nízkou víru ve vlastní schopnosti, málo důvěřují svým žákům a jejich rodičům a kladou na žáky relativně nízké nároky.“

Problémový může být i rozdíl mezi tím, co učitelé vnímají, a co skutečně zažívají jejich žáci. Data ČŠI ukazují, že ačkoliv se 94 % dotazovaných učitelů středních škol domnívá, že neshody vzniklé mezi žáky jsou řešeny a vedou ke zkvalitnění jejich spolupráce, třetina žáků jak gymnázií, tak středních odborných škol má názor opačný.

Podpora, která ve třídě přichází od učitelů i spolužáků, je přitom jedním z nejsilnějších faktorů, které mohou ovlivnit školní výsledky žáků bez ohledu na jejich socioekonomický status. Taková podpora může nabývat řady forem, jako je přímá podpora od učitelů (například formativní hodnocení) a spolužáků (například vysvětlení učiva) nebo nepřímá podpora v podobě klimatu třídy, ve které jsou učitelé otevření dotazům a odpovědím žákům.

Aby tohle všechno fungovalo, musí se ale ve škole dobře cítit i učitelé. Jejich vlastní pohoda, pracovní podmínky a míra podpory, kterou mají k dispozici, se promítají přímo do toho, jak vedou výuku i jak reagují na potřeby svých žáků. Právě problematikou spokojenosti učitelů se detailněji zabývá aktuální bEDUin.

Duševní zdraví jako základ dobrého učení

Žáci tráví ve škole velkou část dne. Není proto překvapením, že to, jak se ve škole cítí, výrazně ovlivňuje i jejich duševní zdraví. Podle Národního ústavu duševního zdraví (NÚDZ) je však situace v Česku alarmující. Data z národního šetření, které NÚDZ realizoval společně s Českou školní inspekcí, ukazují, že přes polovinu žáků devátých tříd vykazuje známky zhoršeného wellbeingu. Téměř třetina dětí projevuje příznaky stresu, úzkosti nebo depresí – často v přímé souvislosti se školou. Až 40 % dětí pak uvádí symptomy středně těžké až těžké deprese. Mezi nejčastější rizikové faktory přitom patří napjaté vztahy se spolužáky nebo s učiteli.

Současné děti v mateřských a základních školách spadají do takzvané generace Alfa. Nedávno publikovaná česko-slovenská studie věnovaná tomuto tématu ji popisuje jako dosud nejvzdělanější a ambiciózní generaci, která je zároveň ale více citlivá. Zažívání neúspěchu ve škole pro ni tak může být velmi frustrující, hlavně pokud za úspěchem podle výzkumníků často děti vidí přímou a rychlou cestu bez většího úsilí.

„Potřebujeme plošná a účinná řešení, jak podpořit odolnost našich dětí a zlepšit stav jejich duševního zdraví. A kde jinde s prevencí začít než právě ve školách, kam přichází všechny děti?“ uvedla Lenka Felcmanová, předsedkyně organizace Society for All (SOFA), která tímto prohlášením otevřela expertní mezinárodní setkání, které se nyní v úterý věnovalo podpoře duševního zdraví a bezpečného klimatu ve školách.

Zásadním problémem přitom dlouhodobě zůstává, že ve školách chybějí školní psychologové, speciální i sociální pedagogové a další odborné profese, které by mohly systematicky pomáhat. A pokud už ve škole působí, jsou vydáni napospas nejistému financování. Přitom právě jejich ukotvení v systému je pro změnu školního klimatu a péči o duševní zdraví dětí klíčové. Pomoci by mohla chystaná novela školského zákona. Její přijetí ale není jisté.

Zkušenosti z řady škol navíc ukazují, že když podpůrné pozice ve škole skutečně fungují, pomáhají nejen dětem, ale i pedagogům a celému prostředí školy. Jak ale připomíná i Česká školní inspekce, stejně důležitá je i proměna samotné výuky, vztahu k žákům a podmínek, ve kterých vzdělávání

probíhá.

Když rodiče cítí, že něco není v pořádku

Stále více rodičů dnes vyhledává takové školy, kde se dítě bude cítit dobře, bude mít možnost být samo sebou a kde škola aktivně pracuje na dobrých vztazích. Právě negativní zkušenosti se školním klimatem, ať už špatné vztahy ve třídě, necitlivý přístup učitele nebo opakované stížnosti dítěte, patří k nejčastějším důvodům, proč se rodiče rozhodnou školu změnit. Pokud je dítě ze školy nervózní, odmítá do ní chodit či si stěžuje na přístup učitele nebo spolužáků, jaké jsou možnosti řešení?

Je možné, že se rodič může obávat konfrontace nebo si může myslet, že tomu „tak prostě je“, jelikož jejich zkušenost se školou z dětství je obdobná. „Zhoršující se vztah ke škole není nový fenomén. České děti obsazují nelichotivé pozice v mezinárodních srovnáních již déle,“ připomíná Michal Kalman, vedoucí výzkumného týmu výše zmíněného výzkumu HBSC.

„Tento postoj však může vést k rezignaci, navíc může bránit potřebným změnám. Situaci ve škole ale změnit lze a zásah rodiče má smysl. Bezpečné klima ve škole není nadstandardem, ale základní podmínkou kvalitního vzdělávání. Pokud rodiče situaci aktivně řeší, nejde jen o pomoc vlastnímu dítěti, ale o impuls, který může pozitivně ovlivnit celé školní prostředí,“ podotýká Nikola Šrámková, analytička EDUinu.

Vládní zmocněnkyně pro lidská práva Klára Šimáčková Laurenčíková pak doplňuje, že „čím víc dětí bude vyrůstat v bezpečném, stabilním prostředí – doma i ve škole, kde se cítí v pohodě a zažívají úspěch i radost ze vztahů –, tím víc dospělých bude v naší společnosti držet klíčové hodnoty: stabilitu a odolnost. Hodnoty, které dnes tolik potřebujeme.“

Co se tedy dá dělat? Začít se musí především uvnitř školy samotné. Každá škola nese odpovědnost za to, aby se v ní žáci cítili bezpečně, a aby reagovala na případné stížnosti nebo podněty od žáků, rodičů i zaměstnanců. Pokud škola nereaguje nebo odmítá problém řešit, je možné obrátit se na jejího zřizovatele. V případech, kdy je podezření na závažné pochybení nebo porušení práv dítěte, je na místě kontaktovat i školní inspekci. Ta mimo jiné nedávno vydala přehledná metodická doporučení pro vedení škol, jak podobným problémům předcházet a jak je řešit. V krajních případech je možné se obrátit i na orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) či Policii ČR. Když si rodiče teprve školu vybírají, mohou využít i praktické pomůcky a materiály, které jim napoví, co sledovat. ČT edu například připravila užitečné video, které nabízí konkrétní tipy, čeho si všímat při návštěvě školy na dni otevřených dveří a také sérii videí o tom, co dělá školu dobrou včetně metodických materiálů.

<https://www.eduin.cz/clanky/kdyz-se-dite-do-skoly-netesi-proc-je-dobre-klima-ve-skole-klicem-k-uspec-hu-zaku>